

J. Sugrath, 4. Stanley Crescent, W. 11. London.

POST

CARD

Printed
in
Great
Britain

CORRESPONDENCE

ADDRESS

1948
APR 11
9.9.

Printelt Gorkemori

minden részletesebb leírás alatt
kérlek majd, addig csak annyit,
hogy a téma az a mindenki tudomás
Értelmez, aki nagyon fel volt érdekelve
Lukács - könyvek, magyar fordítás
mire. En most egy állandóan
tekinthető helyen látni, ezen a címen
mindenre mindent megfogad.
Kérlek, hogy a kedvesemnek György
szól. Kérlek, hogy írd meg,
Kérlek, hogy írd meg

Dr. Lukács György
professzor

MTA FIL. INT
Lukács Arch.

W U N G H R V

Budapest,

Kezelt, nyelvt. 4.

London - St. Paul's Cathedral

Szigeti József: Levél a marxista
irodalomkritika hibáiról és
feladatairól 1948 VII. 7.

Tisztelt Elvtársak!.

A Szabad Nép június 20.-i számában Keszi elvtárs cikket írt a marxista irodalomkritika jobboldali és baloldali hibáiról. Külföldi tartozkodasom sajnos lehetetlenne teszi, hogy kellő időben és kellő idezetanyaggal megtámogatva juttassam el levelem a szerkesztőségbe. Tekintve azonban, hogy megjegyzéseim egy elvi, megpedig bizonyaraxxnak is tartoznak elvi kérdést érintenek, úgy hiszem, hogy soraim, amikxek ha kesve is érkeznek, nem keshetnek el.

Keszi elvtárs cikke egyik pontjában a következőket írja: "kétségkívül káros hatású túlzásként kell visszautasítanunk ... Szigeti József elvtársnak azt a szembeállítását, amelyben Dery Tibornak "A Befejezetlen Mondat" c. kiváló regényét, mint az egyetlen magyar "nagyrealista" művet állítja szembe Moricz Zsigmond "problematiszuszus kisrealizmusával". Az ilyen összehasonlításokból először Dery Tibornak, azután az egész marxista esztétikának csak kara származhat." /Kiemelés Keszitől./ Vajjon valóban így van-e? Mivel a kérdés mögött a marxista esztétika egyik legfontosabb problémája húzódik meg, amelyxaxxaxxaxxaxxaxxaxxaxx megvilágítása eles fenyt vethet a marxista irodalomkritika egyik legfőbb hibájára s s e hiba megkorrigálásának módjára, azért nezzuk meg közelebbről, hogy voltakeppen miről is van szó.

Mindenekelőtt: igaz-e vajjon az, hogy a Moricz - Dery összehasonlításból a marxista esztétikának csak kara származhat. Mint köz tudomásu, Moricz Zsigmond a Nyugat első nemzedékének, Ady nemzedékének legnagyobb regényírója, s tegyük hozzá mindjárt - minden flreértést elkerülendő - mind a mai napig a legnagyobb magyar regényíró. Dery Tibor regénye A Befejezetlen Mondat - a kritika egybehangzó véleménye szerint - a Moricz utáni magyar regényirodalom legjelentősebb alkotása. A marxista kritika - többek között - azért marxista kritika, mert a műveket nem úgy kezeli, ahogyan a polgári irodalomtörténet skatulyazza őket nagyságrend szerint. A marxista kritikusnak elsősorban a művek konkrét történelmi jelentőséget kell meghatároznia. Ezért meg kell néznie azt is, hogy honnan jö, milyen történelmi előzmények után születik s hogy hova mutat, az irodalom milyen fejlődési irányat tükrözi vissza a szóbanforge alkotás. Tilalomfát emelni a Moricz - Dery összehasonlítás elé, lemondani arról, hogy meghatározzuk egy új, jelentékeny mű viszonyát az előtte járó csúcsteljesítményekhez éppen ezért nem egyszerűen a szellemi gyávaság és restség jele. Sokkal inkább annak a kifejeződése, hogy hajlanassak vagyunk visszaesni a polgári kritika üres formalizmusába. Abba a hibába tehát, amelyet Keszi elvtárs - másoknál is nagyon helyesen, élesen elítél.

Keszi elvtárs azonban nemcsak általában tiltakozik az összehasonlítás ellen, hanem az olyan összehasonlítás ellen tiltakozik elsősorban, amely úgy üt ki, ahogyan a fenti idézetben az általam vont összehasonlítást jellemezte. S azt hiszem teljes joggal. Ha az összehasonlítás

úgy utna ki, ahogyan az a Keszi-fele jellemzésben áll, akkor a tiltakozás minden bizonnyal helyenvaló volna. Csakhogy /s ez elemi igazság/: a materialista dialektika nem azonos a metafizikus gondolkodással. Keszi elvtárs pedig a fenti fogalmazással egy relatív, történeti ellentétből, valami abszolút, törtenelemfölötti ellentétet kovacsol. Hogyan kovacsolja ezt a metafizikus ellentétet? Ugy, hogy megfélekedezik a marxista módszerrel. Amit Lenin, a legnagyobb marxista, a politikai kérdések elemzéséről mondott, az érvényes természetesen az összes ideológiai, tehát a kulturális, tudományos, valamint a művészeti kérdések elemzésére is: a marxizmus soha nem mondhat le az osztályviszonylatok és osztályellentétek leggondosabb elemzéséről; ha erről lemond, nem marxizmus többé.

Nos, Dery Tibor kommunista író. Regényében az elnyomott, verig sanyargatott, de a 30-as évek elején új öntudatra ébredő magyar proletariatus osztályharcának állít maradandó emléket. A Másik oldalán viszont Moricz Zsigmondnak sohasem sikerült tisztázni viszonyát a proletariatushoz, de Moricz legjobb, legnépszerűbb műveiben a kizsákmányolt, emberalatti életet élő dolgozó rétegek, elsősorban a magyar szegényparaszt szempontjából ábrázolja a szetrothadó, félféudalis Magyarországot. Mi következik e tényekből? Vajjon az következik-e -mechanikusan- hogy Dery nagyobb, tehetségesebb író, mint Moricz? Véleményem szerint nem. Én nem következik szűkegképpen. De ezel a tények megiscsak alapvető tények és nem maradhatnak következmény nélkül. S itt érkezünk el a központi kérdéshez: a nagy realizmus és a problematikus realizmus viszonylagos történeti ellentétéhez. Mert az a tény, hogy Dery, mint író, a munkásmozgalom talaján áll, azzal az előnnyel jár, hogy egyetlen regény ből is tudja foglalnai a magyar társadalom központi osztályellentétét, a fasizálódó burzsoázia és a munkásosztály harcat. Azt a harcat, melynek nézőpontjából a magyar társadalom összes perdöntő kérdése áttekinthető. A nagyrealizmus pedig nem más, mint a társadalmi fejlődés egységes és egész képe, - egyéni sorsokban, egyéni helyzetekben ábrázolva, - amely egységes és egész képet természetesen csak a középponti, a döntő osztályellentét szempontjából lehet megalkotni.

Revai elvtárs mutatott rá Ady könyvében, hogy ez a központi nézőpont miért maradt az első világháború előtt rejtve. A népiességről írt könyveiből valik világossá, hogy miért nem foglathatott meg a magyar nagyrealizmus a levert forradalom árnyékában megszületett népies mozgalom méhében. Az ő elemzéseire kell újból és újból visszanyúlnunk, ha ezekre az kérdésekre világos válaszokat akarunk adni. Hogy Moricz realizmusa problematikus maradt, hogy bármennyire is törekedett a nagyrealizmus felé, a magyar fejlődés egységes és összefoglaló képet végző soron nem sikerült megrajzolnia, az objektív kedvezőtlen társadalmi-történeti helyzetének tulajdonítandó, elsősorban a proletariatushoz való tisztázatlan viszonyának.

Aki abban a tényben, hogy Moricz ~~am~~ nem jutott el a proletariatusig, míg Dery eljutott, írói nagyság vagy tehetség kérdését látja: - rosszul lát. A történelmi materializmust individualis-, vagy akármineknevezük lelektannak cseréli fel. Moricz a század elején indul, egy demokratikus forradalom feladataival terhes legkorban. Olyan időben, amikor a forradalomnak nincs meg még a szervezett vezető ereje. S bármily hosszú is az útja

Tury Danitol Rózsa Sándorig az indulás társadalmi energiaja s pályájának történelmi feltételei meghatározzák a magamögött hagyott út vonalát és terjedelmet. Derz írói indulása viszont a 19-es forradalommal esik egybe; kapcsolatot mindig megtartja a mozgalommal. Számára tehát a magyar társadalom átalakításának mozgató ereje eleven, konkrét valóság. Moricz egy életen át keresi ezt az erőt. Gondoljunk csak keresésének végső stádiumára, utolsó éveinek magányosan vívott csodálatos harcára. Gondoljunk arra a hősi tetre, ahogyan 48-as forradalmat idézi meg Rózsa Sándor regényekben. Gondoljunk azonban arra is, hogy milyen más az ő Rózsa Sándorának Kossuth kritikája, mint a Petőfié. S mennyire elűt attól, amit a marxizmus-leninizmus ad felelevenítve és továbbfejlesztve Petőfi felfogását. S ez azt jelenti, hogy a magyar társadalom fejlődésének perdöntő kérdése itt is kicsuszott Moricz kezéből, mert csak alulról, csak a szegényparaszt felől nézett 48-ra és nem alulról és felülről is egyszerre, mint Petőfi. Eppen innen ered Moricz realizmusának problematikus jellege: a társadalmi fejlődés súlypontjának kereséséből, a súlyponthoz való közeledés és távolodás kilengéseiből. A konkrét marxista elemzésre vár az a végtelenül fontos feladat, hogy e kilengések dinamikáját megállapítsa.

Miért lehet Moricz ennek ellenére, mint allitottam, a legnagyobb magyar regényíró, mind a mai napig? Azért, mert művészetében a maga kedvezőtlen társadalmi-történeti helyzetének minden lehetőséget megvalósította, kimerítette. Műveiben, a jelzett határok között, a magyar élet hihetetlenül gazdag és teljes képet rajzolta meg. Elmondható-e ugyanez Deryről? Elmondható-e az, hogy kedvezőbb társadalmi-történeti helyzetének minden lehetőséget megvalósította a Befejezetlen Mondatban? Nem mondható el. Mert regényével a nagyrealizmus igen ellentmondásosan köszönt be a magyar irodalomba. A Befejezetlen Mondat alaptendenciájában, a feldolgozott életanyagban, a feldolgozás módszerében, kompozíciójának vonalában nagyrealista; ezzel szemben külső megjelenési formájában, az előadás technikájában, stílusesszéjeiben, - néha el egészen a szürrealizmusig - a modern polgári regényírás hatása alatt áll. Honnan ez a kettősség? Mivel a Befejezetlen Mondatról írt cikkem /Társadalmi Szemle 1947 december./ háromnegyedrésze - én ezzel foglalkoztam, úgy hiszem főléssleges volna ismétlésekbe bocsájtkozni. Ennek ellenére összefoglalólag csak annyit: a kettősség eredete abban rejlik, hogy Dery nem tudott megszabadulni a mozgalom szektáns hagyományaitól; innen - műviszi síkon - védetlensége a polgári irodalom felszínén az aramlataival szemben. Ennek ellenére regénye - nagyrealista regény. Mert a külső formák mesterkelt felhomályyan megiscsak áttragyog a munkasmozgalom életadó napsugara, megvilágítva, gyilkos kíméletlenséggel leleplezve a fasizáló magyar burzsoázia aljasságát, magmutatva - ha a szektáns kód miatt nem is elege élesen, nem is konkrét perspektíva formájában - a jelenhez vezető utat. ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ Ezt nem látni, a külső forma kedvéért elvetni a regény lényegének műviszi és tartalmi igazságát, annyit jelent, hogy búcsút mondunk a marxista esztétikának, annyit jelent, hogy alábecsüljük a munkasmozgalom kultúra- és művészetalakító erejét. S ebből a szempontból m. ndegy, hogy a gyermekbetegségeivel küzdő, vagy a már megizmosodott munkasmozgalomról beszélünk-e. Ne feledjük: Moricz Zsigmond Rozsa Sandora és Dery Tibor öntudatos proletarasszonya, Rozsane közül az ellenforradalmi rendszer Rozsaneban látta veszélyesebb ellenséget.

Nem véletlen, hogy Horthy cenzurája Rozsánét zárta el legmenteseen a külvilágtól!

A Möricz - Déry viszony bonyolultságon persze a metafizikus gondolkodás ~~Koszi elvtárs a maga szembeállításával~~ - sohasem tudna eligazodni. A metafizikus gondolkodás számára itt valóban csak "karos tulzások" maradnak; tulzások vagy az egyik, vagy a másik irányban. A dialektika számára a helyes arányok megtalálása az egyszerűbb feladatok közé tartozik. A Befejezetlen Mondat egy lépés előre a magyar regényforma fejlődéstörténetében. Egy lépés a Möricz fele problémétikus realizmustól a nagyrealizmusig. Ennyiben jelent új fordulatot a magyar regény történetében. S hozzátéhetném ehhez azt is: csak ennyiben, - ha ez a "csak" nem lenne oly végtelenül fontos, ha nem jelentene első pozitív igazolást annak, hogy a marxista esztétika helyes úton jár, ^{hogy} írodalmunk szükségleteinek és konkrét lehetőségeinek felismerésével tüzte napirendre a nagy realizmus követelményét. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Déry regénye fölötté állana Möricz életművenek, azért nem, mert a Befejezetlen Mondatban nem teljesedik be a nagyrealista regény minden műveszi lehetősége. Amint látjuk a valóság kicsit dialektikusabb, bonyolultabb, - Lenin egy szavával élve - "ravaszabb" átmeneteket teremt, mint a metafizikus gondolkodás "igen"-jei és "nem"-jei. Szerencsére elég gyakran teremti ezeket a "ravasz" átmeneteket. A művészet fejlődésének ugyyszólván minden fordulatanál. Csak egy-két példát, amelyek természetesen csak a szükséges megszerítésekkel érvényesek. Heine lírája az új életanyag feldolgozása következtében jelentős előrelépés volt Goethe lírájához képest. De ki tartana ezért Heinét nagyobb költőnek Goethénél? Ugyanez a viszony József Attilának Ady Endrehez, ~~h~~bonyolultabb az az, hogy József Attila lírai realizmusa legteljesebben már szocialista realizmus. Mégis: feltétlenül az következik-e ebből, hogy József Attila a jelentékenyebb lírikus?!

ENNYIT a Mörtez - Dery összehasonlításból, amelyből
- mint látni - az "egész marxista esztétikának csak kára származhat." A
kérdés nem volna igazán jelentős elvi kérdés, ha félreértésének, vagy
megnértésének nem volnának komoly gyakorlati következményei, ha akade-
mikus szörszalhasogatas tárgya lenne. Ebből azonban nincs szó. Sőt, ellen-
kezőleg. A problematikus realizmus es nagyrealizmus viszonyának figyelmen
kivul hagyása, vagy bármifele vulgarizáló elterzítása komoly veszélyt rejt
magában. Ha nem számoljuk fel időjében, ebből a veszélyből valóban kára
származhat mind a magyar irodalomnak, mind a marxista esztétika híveinek.
Sőt, az irodalomkritika is károsulna. A magyar irodalom és irodalomkritika
keresztül kára származhat a magyar nép demokratikus öntudatosodásának.
Mégpedig két irányban is: előre és hátra. Egyrészt irodalmunk jelen fel-
adatainak es jövő fejlődésének, másrészt irodalmi múltunk demokratizálásának
igazi megértésének, demokratikus újraértékezésének irányában.

Kezdjük az utóbbival. A magyar marxisták közül Revai József mutatott rá legelőször és leghatározottabban irodalmi múltunk egyik legsajátosabb vonására: a líra uralkodó és reprezentatív szerepére. S ugyancsak ő jelölte meg azokat a társadalmi tényezőket, amelyek megakadályoz-

ak, hogy kifejlődjék magyar talajon a lírához hasonló reprezentatív regény, reprezentatív drama, vagyis: nagyrealista regény, nagyrealista dráma. Marmost, ha Moricz átmeneti helyzetét, a nagyrealizmusért folytatott küzdelmét, eredményeinek problémátikus jellegét nem látjuk, akkor ez nemcsak Moricz Zsigmond megismerése, hanem egyszersmind értetlenség irodalmunk egyik alapvető kérdésével szemben. Ha ezt nem értjük, akkor nem értjük meg azoknak az ellentendenciáknak remboló erejét, amelyet a 67-es ki-egyezés, majd a a Horthy rendszer negyedszázada felvonultatott, nemcsak a magyar néppel, hanem a nép kultúrájával és irodalmával szemben is. ^{ezért} hamis kegyelettel ~~hátrékkunk~~ ott, ahol a a valóság - a magyar művész küzdelme a léte és művészete ellen irányuló társadalmi feltételek ellen - ézerszer nagyobb kegyeletet parancsol. Ha ezt nem értjük meg, akkor elsikkasztjuk, vagy legalább is lekicsinyeljük a munkásmozgalom kulturális jelentőségét éppen a konkrét magyar viszonyok között; azét a mozgalomét, amely először teremtette meg a magyar nagyrealista regény és drama keletkezésének objektív ~~faktusait~~ társadalmi feltételeit, először a 48-as forradalmi lang gyors kialakása óta. /^{Annak} az új helyzetnek megérzése, annak a lehetősége, hogy egy évszázad óta először szóljon közvetlenül a néphez, ösztönzi íróinkat arra, hogy új meg új kísérletet tegyenek a drama területén; bármennyire sikertelenek is meg maguk a kísérletek./

A multtal szemben való értetlenségnek meg kell mutatkoznia abban a magatartásban is, amelyet a marxista kritikusok ~~kegyelettel~~ ^{kegyelettel} a mai magyar irodalommal szemben tanúsít. A fenti probléma megismerése vagy akarcsak homályos, felemás, ingadozó exponálása azzal a követke-
^{ezre}mennyel jár, hogy nem ismerjük fel világosan jelen feladatainkat sem. Mivel a "marxista igényekkel fellelő" kritikusok nem látják elég konkrétan azt, hogy milyen társadalmi feltételek maradványait kell lehántania magáról a születésben lévő új magyar irodalomnak, azért konkrét kritika helyett elvent, utópikus, sokszor szinte csak propagandisztikus követel-
^{ezre}ményként állítják szembe a realizmus elvét a megbírált művekkel. Ahol viszont kísérletet tesznek az elv konkrétabb megfogalmazására, ott rendszerint menthetetlenül a régi értékeket alkalmazzák.

Az utóbbi magatartás a veszélyesebb, a ragadosabb. Egészen konkrétan szólva: a kritikusok egy része úgy képzei, hogy Moriczot éppen úgy követendő eszményként lehet odaállítani az új irodalom elé, mint Petőfi, ^{Ady} Endre, vagy József Attila líráját. Legmesszebb megy ennek a tendenciának mechanizálásában Király István elvtárs, aki ~~Király István elvtárs~~ ^{Király István elvtárs} egyik - több érdekes és helyes megfigyelést tartalmazó - tanulmányában, Moriczban látja az egyetlen követendő példát. S ha ezt a Moricz fele problémátikus realizmus belső dialektikájának feltárással és a megfelelő meg-szorításokkal tenne, kétségtelenül helyesen járna el. Moricz Zsigmond útja, mint folytatásra való, továbbépítendő és befejezendő út kétségtelenül nem szakutca, kétségtelenül hozzájárulhat irodalmunk továbbfejlődéséhez, a nagy realizmus elvének konkretizálásához. De csak a megfelelő dialektikus átmenetekkel és nem mechanikusan! Azenban Király elvtárs tanulmányának két te-tele - egyrészt, hogy Moricz nagyrealista, másrészt, hogy a regény Moricznál

sem lesz reprezentatív mufajja, - dialektikus feloldás nélkül, metafizikus merevséggel áll egymással szemben, mert Király nem tesz komoly kísérletet arra, hogy meghatározza Móricz viszonyát a proletariatushoz. Ebből a felesleges eredményt hozó, ingató elemzésből éppen ezért nem emelkedhet ki más eszmény, ha nem is kifejezetten, ha nem is bevallottan, mint Móricz realizmusának látszólag problémátlan tökéletessége, egyszerűsége és közérthetősége. Azaz: a Móricz fele regény külső, formális kvalitásai. S ezzel a fordulattal, az a kritika, amely marxista igényekkel lépett fel, a marxista közjáték után, kikötött a polgári, a formális esztétika értékrendszerénél: azzal a különbséggel, hogy ezek az "értékek" - lehetőség szerint - "marxista" kontosba bujtatva jelennek meg.

A művek formális kvalitásainak ez a többé-kevésbé öntudatlan túlbecsülése, a belső forma, a műveszi tartalom rovására, a marxista marxista kritika legsúlyosabb, legveszedelmesebb gyermekbetegsége. E gyermekbetegség egyik tünete az, ahogyan például Keszi elvtárs egy semmitmondó fordulattal siklik el a Móricz-Dery kérdés érdemi része felett. Ugyancsak ennek tünete az a mód, ahogyan Király elvtárs értékeli túl Nemeth László új regényét az "Iszonyt", amikor az író "moriczi" fordulatát látja benne. Nos, ha Móricz valamelyik szegényparasztja kálváriázza a nagygazda lányának lakodalman degeszre eszi magát s meghal, mert életében először ehetett kedvére, akkor - Móricz alkotói módszere következtében - e tragikomikus egyéni sors főle is a legrettenetesebb osztályelnyomás tragédiájának komor fellege tornyosul. A Nemeth László regényének 400 vagy hány oldalán viszont egy olyan lélek aprólekos történetét kapjuk, amelynek osztálymeghatározottsága legalábbis kérdéses maradjon s amelynek maganyosságát és tarsadalomellenességet az író, mint az egyetlen emberhez mérte magatartásmódot dicsőíti meg. A felszín néhány vonasan, a részletek elevenesen túl, a világon semmi sem köti a regényt Móricz írásaihoz. Hacsak az az ellentét nem, hogy Nemeth László írói módszere a Móricz-fele módszer teljes megfordítása, fejtetőre állítása. De ha az ellentétek egysegenek dialektikus elvet nem akarjuk szofisztikává átvaltoztatni, akkor nincs jogunk e konkrét esethez "moriczi" fordulatról beszélni. Világos, hogy a kritikus a maga formális-esztétikai értekelést próbálta itt "marxista" módon igazolni.

Az esztétikai formalizmus ilyen suttymban való lebecsülésszerűsége nemcsak azért a legsúlyosabb, a legveszedelmesebb gyermekbetegsége a marxista kritikanak, mert marxista frazisekkel leplezetten történik, mert nehezebben érhető tetten, mint a naivabb vulgarizmusok. Azért a legsúlyosabb, legveszedelmesebb, mert - mint a fenti példából láthatni - ott nyúl türelmetlen, avatatlan kézzel a születő újhoz, ahol az leginkább szoruló gondosságra és segítségre s ott szelidül simogatassa a régivel szemben, ahol a "kemény kéz politikája" csak használhatna. E céltévesztett, megcserélt szelidiségből és keménységből származhat ugyan zürzavar és bonyodalom, mint a Shakespearei vígjátékok személycsereiből, - de, ellentétben a Shakespeare vígjátékaival, sohasem származhat happy ending.

Iróink legjava ma, hosszú tanacstalanság, tétovázás után, utban van a válság fele. De meg nem jutott messzire, meg csak az első lépéseknél tart. Ezek az első lépések tapogatózást, keresést, kísér-

letezést jelentenek, az új /a régít is megvágító/ társadalmi-történeti valóság adekvát művészi tükrökének keresését. Keresést, kísérletezést és nem szükségképpen közöles megtalálást és sikert! Ebből pedig az következik, hogy Déry regényének, A Befejezetlen Mondatnak ellentmondásossága nem érdektelen, nem elhanyagolható jelenség a felszabadulás utáni irodalom fejlődésének, a fejlődés megítélésének, megértésének szempontjából sem. Ami megtörtént Dérivel, a valóság lényeges kérdéseinek megközelítően helyes visszatükrözése, parosulva visszafelemutató formális elemekkel, az megtörténhet és meg is történik a valóság adekvát művészi visszatükrözésért folytatott küzdelemben. Ha a marxista kritika a küzdelem egyes állomásait mereven megtagadja, viszonylagos sikertelenségük miatt, akkor elszakad az irodalom elevev életetől. S ha ráadásul ott alszik el ébersege, ahol a legnagyobb szükség van rá, az olyan művekkel szemben, amelyek formai értékeiket, zártságukat és befejezettségüket annak köszönhetik, hogy lemondanak a valóság objektív helyes ábrázolásáról, akkor éppen ezzel akadályozva válik egy olyan fejlődésnek, amelyet -bona fide- elő akar mozdítani.

Mindaz persze nem jelent pesszimizmust sem az új magyar irodalom fejlődésével, teremtő erejével, sem a marxista kritikával, a marxista kritika alhivatottságával kapcsolatban. Az irodalom nemcsak le-~~pe~~ pesekben haladhat, ~~valadhat~~ hanem ugrásokban is. Mozgása nemcsak evolúció, hanem revolúció. Talán ma, talán holnap forradalmi hirtelenséggel jelenik meg az a nagy mű, amely megelegíti minden kívánságunkat, amely közvetlenül szól a néphez és kiindulópontja lehet egy új, magasabb színvonalú ~~művelődés~~ meginduló fejlődésnek. Ez azonban mit sem változtat a marxista kritika mai feladatán: türelem és gödös, megértő elemzés ott, ahol a valóság művészi feldolgozásáért folytatott ~~hosszú~~ erőfeszítéssel találkozunk, meg akkor is, ha ezt az erőfeszítést viszonylagos sikertelenség kíséri, - keményseg és kíméletlen leleplezés ott, ahol hazug, hamis tegnapi és tegnapelőtti élettartalmak ~~találunk~~ találunk, meg akkor is, ha ezek az élettartalmak kidolgozott formák páncéljába preselődnek. Ha ennek az egyszerű követelménynek a marxista kritikusok egy része - s e sorok írója önmagát is ideszámítja, ha nem is a Keszi elvtárs emlegette okokból, - nem mindig és nem mindenütt tett eleget, az elsősorban annak tulajdonítandó, hogy társadalmi és politikai fejlődésünk logikája szerint ma nyílt meg az igazi lehetőség arra, hogy mások kritikája után és azzal egyidőben önmagunkat is megkritizáljuk, hogy hosszú csaták után pontosabba, megbízhatóbbá, eredményesebbé tegyük saját fegyvereinket. ~~így~~

Talán hozzájárulhatnak ehhez valamivel, ha ebben az összefüggésben megegyeszer - ezúttal utoljára - visszatérnek Móriczra és Déryre. Miért nem lehet Móricz Zsigmond és miért nem lehet Déry Tibor írói, alkotói módszerét / az utóbbinál ezúttal eltekintve a szürrealista meradványok problémáitól, / eszményként odaállítani a magyar írok elé? Eszményként, abban a dialektikus értelemben, ahogyan a Petőfiét, Adyét, József Attilaét? Mint ismeretes Marx egy ízben Balzac írói nagyságának igen lényeges vonásaként jelölte meg azt a képességet, hogy "profétikusan" tudott teremteni. Regényeit olyan alakokkal tudta benépesíteni,

akik csak a társadalmi-történeti fejlődés későbbi stádiumában váltak tipikussá. Petőfi lírájában sok olyan érzes csendül meg hallatlan tisztasággal, amely csak 48/49 gyors letörése miatt nem fejlődött ki a magyar társadalomban; Ady ~~verses~~ ~~verseiben~~ Endrénének sok minden előlegeződik a magyar proletariattal kapcsolatban, aminek a proletariatus - akkori állapotában - csak távoli ígéretet hordozta; József Attila költészetében nem egyszer mai életünk közvetlenül megélt, leglényegesebb tartalmaira ismerünk. Ez az ő profetizmusuk. Moriczban és Deryben nyomat sem lelmi az ilyen profetizmusnak. Műveszi teremtekepessegüknek - társadalmilag kondicionált - közös határa a profetikus alakok hiánya. Realista alkotói módszerük utolsó naturalista maradványa az, hogy nem mennek túl a jelenvaló, a közvetlenül adott társadalmi valóság ábrázolásáig. Nem tapadnak meg ügyefogyottan az adott társadalom felszínén, mint a naturalista írók. Azért realisták, mert leassnak az ábrázolt világ lényegéig. De ha ez a lényeg magában az ábrázolt világban még nem fejlődött ki teljes gazdagságban, akkor hiába keresnek írásaikban lappango lehetőségeinek megvalósítását a műveszi fantázia útján. Műveszi világuk egyetlen pontján, sem anticipálják a történelmi fejlődést. /Ezért nincs - mint Lukács György kimutatta - Dery regényében a proletariatus osztályharcának konkrét perspektívája; a történelmi valóság serenebb volt, mint az írói fantázia./ S ez a tény rendkívül jelentős, éppen ma, éppen a jelen történelmi pillanatban.

Ketsegtelenül túlzás, szinte ragalmazás volna azt állítani, hogy társadalmi és politikai fejlődésünk jelen állapotában az új, demokratikus élettartalmak még nem tudatosodtak a magyar nép legjobban felkészült rétegeiben, elsősorban a munkásosztályban. Bizonyos azonban az, hogy a tudatosság mai foka még távolról sem kielégítő. Az új, demokratikus élettartalmak még nem hatoltak be elég mélyen és elég szélesen az emberek tudatába. Még nem határozzák meg az emberek tudatának minden megnyilvánulását, a gondolkodástól egészen az érzelmi élet ritmusáig. S még nem jutottak öntudatra mindazokban, akiket objektív társadalmi létük a demokracia oldalára állít. Amikor hákos elvtárs felszólítása nyomán partunk elméleti színvonalának ömelen dolgozunk, akkor nem utolsó sorban egy

olyan élcsapat kialakítására törekszünk, amely képes arra, hogy a demokracia keserves küzdelmekben kiharcolt eredményeit öntudatosítsa a tömegben s elmélyítve demokratikus öntudatokat új harcokra készítse elő őket.

EBBEN a helyzetben a marxista kritikára hárul az a feladat, hogy felhívja íróink figyelmét a nagyrealista profetikus ábrázolás nagyrealista módszerére, hogy segítse kifejlődésüknek felelősséget, kifejlődni bennök a marxi értelemben vett profetikus ábrázolás iránti érzéket. Ez persze nem megy absztrakt jelszavakkal, csak igen pontos, igen beható marxista elemzések segítségével. A PROFETIKUS ÁBRÁZOLÁSMÓD objektív, történeti lehetősége adva van; megvalósításához nincs szükség akkor oly hatalmas szubjektív műveszi erőre, mint Balzac esetében. Íróinknak csak körül kell tekinteniök, hogy ezer és ezerszámra találjanak olyan "csírákat", amelyekből kifejlődik majd annak a magyaremberek típusa, aki rábredt már a maga új, igazi, demokratikus életére, megvalósította már demokratikus szabadságainak minden gazdag lehetőségét. Ezt a ti-

Ha Sot, ha jól körültekintenek és tudják mit keresnek, akkor nem kétséges, hogy már ma is találkozni fognak vele. Ezt a típust kell a maga konkrétságában, élelenségeiben, emberi gazdagsága legmagasabb fokán ábrázolásuk középpontjába állítani, népünk szeme elé tárni. Mégpedig kétféleképpen: közvetlenül is, közvetve is. Akkor is, ha közvetlenül róla írnak, akkor is, ha a jelen nehézségeit, vagy az ellenforradalmi korszak veres küzdelmeit akarják ábrázolni. "Az ember anatomiaja a mai ember anatomiajának kulcsa" - mondotta egyszer Marx. S ez azt jelenti, hogy az élet és a társadalomnak alsóbbrendű formáit csak akkor érthetjük meg igazán, ha megértettük a teljesen kifejtett, kialakult formákat. Ezért, hogy a demokratikus ontudatára ébredt magyar ember konkrét típusa a művészi ábrázolásnak az a magga és élelven középpontja, amely lehetővé teszi íróink számára, hogy megvalósítsák legnagyobb, legvonzóbb ^{művészi} feladatukat: megírják, egyéni sorok, egyszerű események szédítő gazdagságán keresztül a régi Magyarország szétrohadásának és az új Magyarország megszületésének szélességben és mélységben egyaránt teljes történetét! és kialakulásának

Ugy hiszem, a marxista kritikanak ezt kell jól szemlélő tartania, ha feladatot azon a magaslaton és olyan eredményesen akarja betölteni, mint amire a marxizmus-leninizmus eddigi teljesítményei feltétlenül kötelezik. -

E hosszú nyúlt level végén meg egy megjegyzést, bármennyire is nem-szívesen, csak az úgy érdekelben kénytelenítve tennem. Polgári írókkal vitatkozva nem egyszer volt alkalom elmelkedni az illelajlis idezetések helytelen, az írói lelkiismerettel összefergetlen szokásáról. Halatlan szerep, hogy ezuttal egy olyan érdemes és becsületes demokratiz kommunista kritikussal kell kapcsolatban kell illeszmit említenem, mint Keszti Imre. Keszti elvtárs, azon igyekezve, hogy a Móricz - Dery "szembeállítás" minél merevebbé, minél tarthatatlanabbá tegye, azt a látszatot kelti mintha vitatott cikkembem Móricz-féle regényformát "problematikus kisrealizmusként" jellemeznem, szemben a Dery nagyrealizmusával. Errel azonban nincs szó cikkemben: Móricz regényformájának jellemzésére a "problematikus realizmus" mászavat választottam, a kifejtett okokból. S bár nincs módomban ellenőrizni, nem emlékszem arra, hogy a mászó 3-4 előfordulási helyen valanel is hibásan sajtóhiba csúszott volna be. De ha Keszti elvtárs egy kevéssé is gondolkodik, akkor aligha írja le a "problematikus kisrealizmus" abszurditását. Egy olyan kisrealizmus ugyanis, amely tetejében meg problematikus is, aligha érdemli meg a realizmus elnevezést. Rikító ellentétben állana a pártunkban szokásos magatartással, ha az ideológiai kérdések tisztázása során, az ilyen "kérdések" tisztázására is sok szót kellene vesztegetni.

Hampstead, 1948. július 6/7.

Elvtársi udvozálettel

Szigeti József.

higeti valencelle
kemi brigadiere

V. Lukács György
Látogatás és b.
megjelenés
1946-11-13 6667
Budapest

Bélgárd, Budapest 4.
1949 jún. 27.

Gárdonyi és Fenyvesi képeslevelezőlap-kiadóvállalat, Budapest

Szobrászati irodák által

Károlyi János
főpénzt. Főoszt.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Üdvözlét Balatonlelléről

Kézelt

Bp. 1950. 12.

Kedves Lúka! elvtárs!

Szívből kívánom minden jó
65. születésnapjára. /Egyelőre kötöttem azt, hogy minden
átmeneti nehézség ellenére minél gyorsabban ismét felvegye
munkáját, mint a szocialista realizmus nagy teretkora és
európai propagandistája!

Telelegem kívánom, hogy adjam az legjobb
kivánságait.

Mindletlen üdvözléssel köszöntök elvtársomat,
remélve, hogy egyelőre teljesen rendbejött és halásan közm
jól jóleső rovat.

Kézelt János

A. S. A Kereskedelmi és a Kézműipari Tudományok Akadémiájának
Kongresszusáról, mely a kongresszusokról még mindig kéne.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Cały Naród buduje Swoją Stolicę

P. P. K. „Ruch”

Cena 1.- zł + 10 gr. na Społeczny Fundusz Odbudowy Stolicy

Tę teletel uchwodzi
min dleto julek Zabo-
panchól

Krzysztof

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Wychł-1366

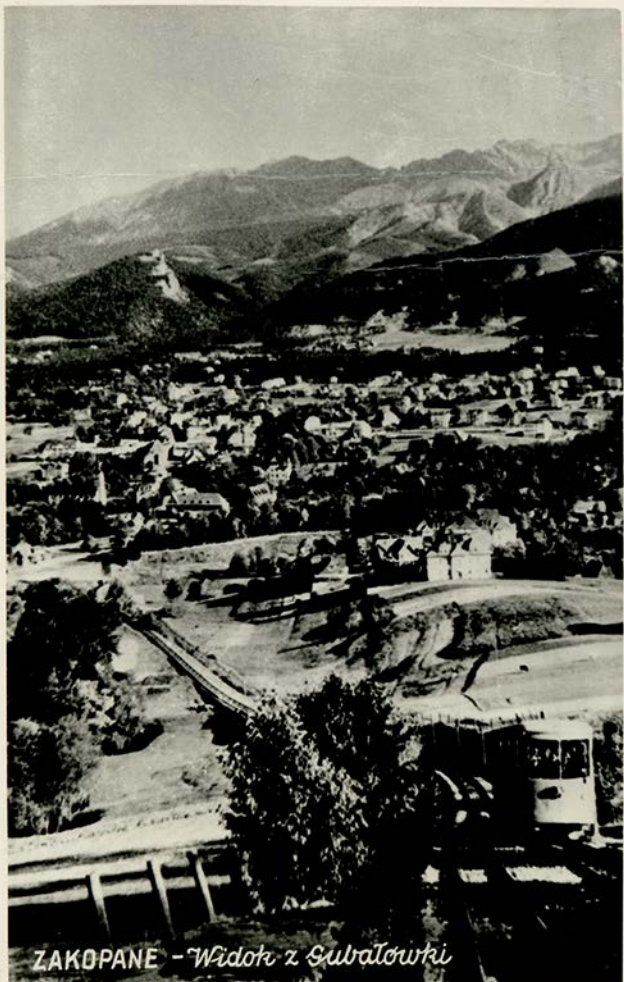
Zukalski pociąg do Łodzi

~~Włocławek~~

Budapest v. k.

Belgrad odjazd 2.

Sp.Pr. Polfoto W-wa Fibnera 4Nr B 6 95135
Fot. St. Dąbrowiecki

ZAKOPANE - Widok z Subałtowski